

T. B. M. M.

Gizli Celse Zabıtları

15 Teşrinisâni 1336 (1920)

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — ZABTI SABIK HULÂSASI	228	2. — Bazı mebusların şakiler tarafından so-	
2. — MÜZAKE EDİLEN MEVAD	228	yulması ve şekavet mevzuu üzerinde Dahiliye	
1. — Vazife ile muhtelif mahallere gönderi-		Vekili Dr. Adnan Beyin beyanâtı.	232:235
len mebuslara tazminatlarının tediyesi mevzuun-			
da müzakerat.	228:232		

Cilt : 5

98 nci İn'ikat, 2 ve 3 ncü celseler

DOKSAN SEKİZİNCİ İN'İKAT

15 Teşrinisâni 1336 Pazartesi

İKİNCİ CELSE

REİS : İkinci Reis Vekili Vehbi Efendi

KÂTİP : Haydar B. (Kütahya)

REİS — Efendim celsemiz hafidir. Müzakerelere geçmeden evvel zabtı sabık hulâsası okunacaktır.

1. — ZABTI SABIK HULÂSASI

Seksendokuzuncu İn'ikat

24 Teşrinievvel 1336 Pazar

BİRİNCİ CELSE

Hasan Fehmi Beyefendinin riyasetlerinde in'ikatta; Konya isyanı üzerinde seksensekizinci içtimada başlayan müzakerelere devam olunarak, Konya Mebusu Musa Kâzım ve Abdülhalim Çelebi efendiler hakkındaki Divanı Harp kararı üzerinde görüşüldü ve teneffüs için celseye 10 dakika ara verildi.

Reis

Hasan Fehmi

İKİNCİ CELSE

Vehbi Beyefendinin riyasetlerinde küşatla; Konya hadiseleri üzerindeki müzakerata devam ve mevzuu encümene havale olunarak celseye ara verildi.

ÜÇÜNCÜ CELSE

Vehbi Beyefendinin riyasetlerinde in'ikat ederek; Mebusluğa intihap olunanlardan henüz vazifeye mübaşeret etmeyenler hakkındaki müzakerelere devam olundu ve celseye son verildi.

Reis

Vehbi

REİS — Zabtı sabıkı reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — Vazife ile muhtelif mahallere gönderilen mebuslara verilecek tazminat.

REİS — Efendim, müzakereye başlıyoruz. Ergani Mebusu Rüştü, Van Mebusu Hasan, Urfa Mebusu Pözan Beylere ait bazı evrak var okunacak.

MUSTAFA LÜTFİ B. (Siverek) — Reye konmazdan evvel bu hususta söz isterim.

REİS — Efendim takrir okunsun badehu söz söylersiniz.

KÂTİP — Efendim takrir altmış imzalıdır. Okuyorum :

(Takrir okundu)

REİS — Takrir üzerinde söz isteyen var mı? Buyurunuz Hasan Beyefendi.

HASAN FEHMİ B. (Gümüşhane) — Esas mesele hakkında söz söylemeyeceğim. Malûmu âlileri biz hafi bir celsede bu zevatin müstafi addedilmelerine karar verdik. Kararı sabıkın tashih ve ademi tashihi reyî âlilerine menuttur. Eğer karar tashih edildiği takdirde alelusul mazbatalar şubelere gidip tetkik olunur.

Aleni celsede muamelesi yapılır. Mevzubahs mesele kararın tashihidir.

MUSTAFA LÜTFİ B. (Siverek) — Efendiler geçen Ergani mebusları hakkında yani Kadri Beyle Rüştü Bey hakkında Sivastan gelen telgraf okundu.

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Bunların kabulü, ademi kabulü mevzubahs değildir.

REİS — Efendim Lütfi Bey buyur devam et, devam et...

MUSTAFA LÜTFİ B. (Devamla) — Evet Sivastan Reşit Paşadan gelen telgraf okundu. Heyeti Celileniz müstafi addettiniz. Sonra diğer bir kararınız, İstanbul Meclisi Mebusanından bugünden itibaren gelecek olurlarsa kabul etmeyeceğiz dediniz. Şimdi hem de ekseriyetle altmış yetmiş kadar imza ile buraya bir takrir evriliyor. O takriri imza için bendenize de müracaat ettiler. Şimdi rica ederim, Büyük Millet Meclisi böyle bir hareketle mehabetini ihlâl ediyor. Petersburg Meclisi Mebusanında üç sene bulundum. Hiçbir mecliste tellâl gibi takrir gezdirmek imza ettirme yoktur. O takriri iştirâk eden olursa o da imza eder.

HÜSEYİN B. (Elaziz) — Sözüni geri alsın, tak-
riri getirip imza ettiren bendenizim.

MUSTAFA LÜTFİ B. (Devamla) — Meclisin
mehabeti ihlâl ediliyor. Bu olmaz ki... Meclisi Me-
busan bir karar versin, sonra kararından nükül etsin.

Bendeniz Kadri Efendi hakkında mufassal malû-
mat verdim. Bendeniz diyorum ki mademki halka
doğru gidiyoruz ve Meclisimizi halk meclisi yapma-
ya çalışıyoruz. Bunlar mütegalibedir. (*Gürültüler,
sözünü geri al sadaları*) Ben sözümü geri alamam.
Bu inkılabı yaraşmaz. İhtilâl hükûmetine kapitalist
giremez. (*Gürültüler*)

HÜSEYİN B. (Elaziz) — Müsaade buyurunuz
efendim. Sözüni geri al. Rica ederim dikkat buyuru-
nuz. Şimdi Beyefendi burada iki cihet var. Denildi
ki bu adamlar müstafi addolunsun, fakat iki ay müd-
detle Meclise devam etmeyenler. Sonra bu karar beş
eylülde tebliğ olundu. Bu zevat daha bu karar teb-
liğ edilmeden evvel yola çıkmışlardı. Şimdi bu adam-
ları birer birer tadat edeyim.

Pozan Bey denilen Urfa aşairinin en mütehayyi-
zanından, Fransızlar üzerine icrayı tesir etmiş, haya-
tını feda etmiş ve bir çok adamları bu uğurda feda
etmiştir.

İkincisi; Palu'dan Necip Paşanın oğlu Rüstü Bey,
ki bugün arkadaşlarımızın pek çoğu bilirler. Bu adam
erbabı haysiyetten olup muhitinde çok iş yapar bir
zattır. Kendisi şimdi buraya kadar gelmiş. Bunu biz
nasıl kabul etmeyebiliriz?

Üçüncüsü; Hasan Bey. Harbi umumide verdiği te-
lefat azim olduğu gibi hayatını feda edercesine çalış-
mış bir adamdır. Şimdi buraya kadar gelmiş. Nasıl
git diyeceğiz? Bunun haysiyeti kırılmaz mı? Nasıl
geri göndeririz?

Kadri Efendiye gelince : Sizi namusumla temin
ederim, erbabı ciddiyettendir ve inşallah kendisini
gördüğünüz zaman hepiniz memnun olacaksınız. Ha-
lûk, munsif bir adam. Bendeniz şunu istirham ediyorum.
Celse hafi olmak itibariyle bunların celsei ale-
niyeye bırakılmaksızın şimdi kabullerini teklif ederim.
(*Kabul sesleri*) Efendim bunu reye koyunuz.

ABİDİN B. (Lazistan) — Muhterem arkadaşlar,
zararın neresinden dönülse kârdır. Arkadaşımızın id-
dia ettiği Kadri Bey - bilmiyorum belki aralarında
bir vazgeçtikleri vardır. - belki bir hatada bulunmuş-
tur. Malûmu âliniz beşer hatadan sâlim değildir. Ben
olabilir ki fevkalâde hata ederim. Fakat ben bu ha-
tayı ettim diye büsbütün beni hakkımdan mahrum

etmek doğru değildir. Binaenaleyh bunların alınması
tarafarıyım. Bunlar vatan uğrunda çalışmış insanlar-
dır.

VEHBİ B. (Karesi) — Efendim bendenizce bu
kadar asabiyet gösterilecek bir şey yok. Bir karar
verdik, bu karar doğru mudur, eğri midir? Verdiği-
miz karara ya doğru diyeceğiz, ya eğri. Eğer eğri
ise bunu patırdı ile kapatamayız. Binaenaleyh sükû-
netle tetkik edelim ve düşünelim. Bu arkadaşlarımız
ne vakit intihap edilmişlerdir? Bizim burada kabul et-
tiğimiz kanundan evvel intihapları icra edilmiş ve hat-
ta bazıları da İstanbul mebusları imiş. İntihap edil-
dikten sonra aradan bir çok müddet geçmiş, bu kanun
neşredilmiş, fakat kanun neşredilirken arkadaşlarımız
yolda imiş ve Sivasta bu kanuna muttali olmuşlar.
Halbuki bu kanun bir adama tebliğ edildikten sonra
demeli ki gelecek misin, gelmeyecek misin? Bu kararı
verirken biz aleni celsede verdik. Aralıkta bunların
da isimleri okunarak geçti. Bu kanunu o vakit iyice
tetkik edemedik. Halbuki bunlar bu kanundan evvel
yola çıkmışlar ve Sivasa kadar gelmişler. Binaenaleyh
bu kanunun hükmü bunlara şamil değildir.

İstanbul mebuslarının ademi kabulüne gelince : Bu
bendenizin takririm üzerine kabul edilmişti. Bu İstan-
bul meselesi içindi. Hem bunlar benim takririmden
çok evvel yola çıkmışlardı. Binaenaleyh bu meselede
onlar dahil değildirler. Yoksa İstanbul mebusu da ol-
sa vaktiyle gel denilseydi bu Meclise gelmiş olacaktı.
Şu halde bu karar buna şamil değildir. Doğrudan
doğruya mazbataları tetkik edilsin, eğer kabul edilme-
yecek bir cihet varsa onu münakaşa edelim. Sözü
uzatmayalım. (*Hay hay sadaları*) Bendeniz müzakere-
nin kifayetini teklif ediyorum. (*Kâfi sesleri*)

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Siverek Mebusu Mus-
tafa Lütfi Bey biraderimiz dört sene Ergani'de mual-
limlikte bulunmuş.

MUSTAFA LÜTFİ B. (Siverek) — Evet bulun-
dum.

YUSUF ZİYA B. (Devamla) — Bunun ahvâl ve
harekâtını memleketin menafiine muvafık bulmamış.
Mustafa Lütfi Beyin memleketten çıkarılması, azli için
teşebbüste bulunmuşlar.

MUSTAFA LÜTFİ B. (Siverek) — Ben azledil-
medim. Urfa Sanayi Müdürlüğüne gittim. Sekiz sene-
lik memuriyetimde katiyen lekem yoktur. Namuskâ-
rım.

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Bir mebusun diğer bir
mebusun mazisinden bahsetmesi ayıptır.

REİS — Müzakerenin kifayeti hakkında takrirler var. *(Kabul sadaları)*

Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın. Müzakere bu bapta kâfi görüldü.

Efendim Canik Mebusu Hasan Fehmi Beyin telgrafı vardır. Okutuyorum.

(Telgraf okundu)

HASAN FEHMİ B. (Gümüşhane) — Efendim bu zat Canik Mebusu Hasan Fehmi Bey arkadaşımızdır. Trabzon İstinaf Müddeiumumiliğine tayin edildi. Harcırahını alarak Eylül tarihinde buradan infikâk etti. Nisabı müzakere kanunu beş eylülde kabulü katiye iktiran etti. Meclisten mezuniyet hakkında hiçbir muamele sebkât etmedi. Doğrudan doğruya istinaf müddeiumumiliği emrini alarak nisabı müzakere kanununun kabulünden sonra buradan kalktı, memleketi olan Ünye'ye gitti. Ünye'de her nasılsa mebusluğu tercih etti. Buraya Adliye Vekâletine bir telgraf verdi. Ben istinaf müddeiumumiliğinden istifa ediyorum. Büyük Millet Meclisi Âzâlığını tercih ediyorum diye. Tabii müstafi addedildi, yerine başkası tayin edildi. Meclise de bir telgraf verdi. O telgraf tabii Meclisi Âlinize geldi. Muhasebeye gitti, Maliye Vekâletine gönderildi. Zabıttan kaydı çıkarıldı, zabıt tetkik edildi. Nisabı müzakere kanunu kabul edildiği zaman Hasan Fehmi Beyin buradan hareket ettiği aleni müzakerede okundu. Sıfatı mebusiyeti kalmadığına Meclisiniz karar verdi. Şimdi diyor ki istinaf müddeiumumiliği de elden gitti. Bendenizce adliyeye, istinaf müddeiumumiliğine tayin edin demekten başka çare yoktur. *(Gayet muvafık sesleri)*

REİS — Efendim Adliye Vekâletine tevdi edilmiş mi? Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edildi efendim.

HASAN FEHMİ B. (Gümüşhane) — Efendim evvelce Meclisi Âlinizden hidematı vataniyede bulunmak üzere giden zevattan bir kaç zatın esamisi reyî âlinize arz edildi. Bir kısmı kabul, bir kısmı reddedildi. Şimdi o vakit reyî âlinize vazolunmayan zevat vardır ki bu zevatın : Biz bir vazifei mahsusa ile gittik. Bizim tahsisatımızı veriniz yolunda talepleri var. Meclisi Âlinizden bu hususta bir karar almadıkça bu hususta bir şey yapamıyoruz. Şimdi bu isimleri birer birer okuyacağım. Hafız İbrahim Efendi. Vazifeten gitmiş, 10 Ağustos tarihinde infikâk etmiş. Rizdeki kayıt muamelesi bundan ibarettir.

BİR MEBUS B. — Hafız Beyin cephede olduğu söyleniyor. Hafız İbrahim Beyin orada bulunduğu müddetçe tahsisatının tediyesi tabiidir.

HASAN FEHMİ B. (Devamla) — Rica ederim efendim, cephede olmayan ve bir muhaberei sahihaya istinaf edilmeyen şeyler Meclise sevk edilmez. Tereddüde lüzum yoktur. Geçen Adana Mebusu Dr. Eşref Bey ile Mümtaz Beyi kabul buyurmuşunuz. Bunlar da aynı vaziyettedirler. *(Kabul sadaları)*

REİS — Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

HASAN FEHMİ B. (Gümüşhane) — Efendim Zile isyanını müteakip Amasya ve Tokat cihetlerine gönderilen ve Meclisi Âlinizin bilâ müddet mezuniyet verip gönderdiğiniz Amasya mebuslarından Ali Rıza Bey ve Âsım Bey, bu zevat da telgrafla tahsisatlarını istiyorlar. *(Ret sadaları)*

REİS — Ali Rıza ve Âsım Beylerin tahsisatlarının verilmesini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmemiştir.

HASAN FEHMİ B. (Devamla) — Saruhan Mebusu Reşit Bey, malûmu âliniz Etem Bey rahatsız oldu, buraya geldi kendisi bazen Meclisi Âlinizden ayrılıyor bazen de geliyor. Meclisinizin de bundan malûmatı vardır.

REİS — Efendim bunu kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

HASAN FEHMİ B. (Devamla) — Sonra Bahri Bey (Yozgat) vardır. Bunun da vaziyetini izah edeyim mi?

BİR MEBUS — Efendim kumandanlar burada bulunmazlar.

HASAN FEHMİ B. (Devamla) — Efendim bu mesele cephede bilfiil emrî kumandada bulunan zevat için câridir. Onun için Bahri Bey hakkında vazedeceğiniz karar mezunen gittiği tarihten bugüne kadardır. Bundan sonra... Efendim Bahri Bey İstanbul mebuslarındandır. Zaten alacağı şehri yüz liradır. Yozgat isyanı üzerine zaten mezuniyeti bilâ müddettir. Meclisi Âlinizden kararı vardır.

BİR MEBUS B. — Efendim Bahri Bey müfreze teşkil ederek mi gitmiş, yoksa Kılıç Ali Beyin müfrezesiyle mi gitmiş?

HASAN FEHMİ B. (Devamla) — Efendim mevcut olan kuyudu izah ediyorum. Heyeti Vekile kararı ile memuriyeti mahsusa ile... Bilâhare Madene kadar gitti. Maden'de kuvayı milliyeye teşkiliyle meşgul oldu. Bilâhare başında bulunan iki yüz kadar atlı ile eşkiyayı takip etti. Bilfiil muharebeye iştirâk etti. Elân kendisi orada kuvayı milliyeye vazifesini icra ediyor. Memlekete büyük bir faide temin etmiştir.

REİS — Efendim bunu kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

HASAN FEHMİ B. (Devamla) — Niğde Mebusu Âta Bey de Heyeti Vekile Riyasetinin tevdi ettiği bir vazife ile Yozgat isyanını müteakip Nevşehir, Aksaray havalisinde sükûnetin tesisi için gönderilmişti. Buna da Mecliste bulunmuş gibi tahsisatı şehriye verilmesi.

REİS — Efendim buna da tazminatı şehriye verilmesini kabul edenler lütfen el kaldırsın. (*Ret ret sesleri*) Kabul olunmamıştır.

HASAN FEHMİ B. (Devamla) — Bunun vaziyeti diğer arkadaşları gibidir. Hükûmet tarafından bir vazife ile gönderilmiştir. Kendi arzuları ile gitmemişlerdir. Neden almasın bu muvafık değildir efendim.

BİR MEBUS B. — Meclis azasına Meclis mezuniyet verir.

EMİR PAŞA (Sivas) — Efendim buradan verilen bir vazife ile, işi olmadığı halde gitmiştir. İhtiyar edeceği masarifi cebinden vermeye ne mecburiyeti vardır. Burada kalsaydı alacağı tahsisattan feragat mı edecekti? Yalnız mesele Hükûmetin bu zata vazife verip vermemesi meselesidir. Eğer Hükûmet kendisine vazife verip göndermiş ise tahsisatını almalıdır. Eğer Meclis kendi bütçesinden bu tahsisatı vermek istiyorsa Hükûmet bu miktarda bir tahsisat kendisine versin.

MEHMED ŞÜKRÜ B. (Karahisarı Sahip) — Efendim meselenin halli için biraz ince tetkik etmek lâzımdır. Şimdi biz bir emri vakı karşısında bulunuyoruz. Bunun tekerrür etmemesini keraren arzettim. Bu zevatı âliye birer vazife ile gönderilirken lütfen bu Meclisin azalarına demeli idi ki : Filan filan efendileri filan yerlere gönderiyoruz.

HASAN FEHMİ B. (Gümüşhane) — Noktai nazarinızı tashih ediniz. Bunların hepsi Meclisin kararı ile gönderilmişlerdir.

MEHMED ŞÜKRÜ B. (Karahisarı Sahip) — Meclis karar verdikten sonra bu azayı muhteremenin tahsisatları için böyle bir şeyi Meclise sevk etmek abestir. Çünkü Meclisin onun vazifesi vataniye ile gitmesine karar verdikten sonra buna tahsisat verelim mi diye müracaat etmek abestir. Emri vakı olmak üzere Meclisten karar alınmaz. (*Doğru sesleri*) Şimdi biz karar verdiklerimize para verebiliriz. Karar vermedik-

lerimiz için on para bile veremeyiz. (*Pek doğru sesleri*)

HASAN FEHMİ B. (Gümüşhane) — Efendim anlıyorum ki meselede bir sui tefehhüm var. Tahsisat devresi tazminat devresi diye bir şekil mevcut. Mezun olmuş gayrı mezun olmuş tahsisatı seneviyesini herkes alacaktır. Mezuniyetler şu vazife iledir diye birer birer bu zabıtlardan ve kalem kuyudatından çıkarılan cetvelde vardır. Arzu ederseniz okuyayım. Son çıkardığımız Nisab Kanunu vaziyeti değiştirmiştir. Meclisi Âliniz o vakit bilmezdi ki ileride bir kanun yapacak Mecliste bilfiil bulunanlara tazminat verecek. Bu zevat bunları tabii bilmezdi ki giderken tahsisatını alarak gitsin. Bu itibarla bu kabilden olarak tabaddüs eden meseleler hakkında Meclisi Âliniz bir karar ittihaz eder ve der ki : Meclisin rey ve muvafakatiyle irşad için, isyanları bastırmak için gönderilenlere aletümüm tahsisat verilir.

ABDÜLKADİR KEMALİ B. (Kastamonu) — Arkadaşlar; Âta Bey öyle bir zamanda buradan hareket etmişlerdir ki, o zamanlar Zile ve Aziziye taraflarında Büyük Millet Meclisinin varlığı aleyhine gayyan hazırlanıyordu. Öyle bir zamanda bu gibi zevatı gerek Meclis göndersin, gerek Hükûmet göndersin herhalde pek lüzumlu idi. Zannediyorum ki, bu meselenin arkadaşlarımızın izzeti nefesine dokunması itibariyle uzatılması doğru değildir. Ve esasen gerek Hükûmetin olsun, gerek Meclisin olsun bir gayeyi temin etmek üzere gönderdiği arkadaşlarımızın tahsisattan mahrum bırakılmasını bendeniz mantıkla kabili telif görmüyorum.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Arkadaşlar. Yol-
daşlar; nisabı müzakere kanunu şu suretle tanzim edilmişti. (Her ne suretle olursa olsun Meclisten infikâk edenler) tabiri vardır.

Hidematı vataniye ile gitsin veyahut İstiklâl Mahkemesi azası olarak gitsin ve bu kanundan da ne anlaşılırsa anlaşılınsın bir mantık, bir akıl vardır ki bunların tahsisatının verilmesini emreder. Hani hep geri dönüyoruz gibi bir şeyden bahsolunuyor amma, Dr. Âsım Bey aleyhine karar verdik tavzif edildikleri halde bazı arkadaşlara verip bazılarına vermemek nasıl olur?

MAHMUT CELÂL B. (İktisat Vekili) (Saruhan) — Bendenize söz verir misiniz? Gayet mühim bir mesele hakkında söyleyeceğim.

Konyada ihtiyarı ikamet eden Şeyh Sünusi hazretleri bugün Meclisimizi ziyarete geldiler. Riyaset odasında bulunuyorlar. Fakat mesut bir tesadüftür ki İngilizlerin malum olan zulüm ve şenaatine karşı

bütün âlemi İslâmın yekvücut olarak fisebilullah mücahede etmesini temenni ediyorlar. Yaşasın âlemi İslâm... (Alkışlar)

REİS — Efendim celseyi tatil ediyorum.

ÜÇÜNCÜ CELSE

REİS : İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTİP : Haydar (Kütahya)

REİS — Celseyi açıyorum.

2. — *Bazı mebusların şakiler tarafından soyulması ve şekavet mezuunda Dahiliye Vekili Dr. Adnân Beyin izahatı.*

REİS — Mevzu üzerinde söz Dahiliye Vekili Beyefendinin. Buyurun efendim.

Dr. ADNAN BEY (Dahiliye Vekili) (İstanbul) — Efendim bir defa hafi celsenin akdi esbabını arz edeyim. Memleketin içerisindeki şakavetten, şakavetin derecesinden bahsedeceğiz. Bundan dolayı hafi celse ak tediyoruz. Reis Beyefendinin buyurdıkları gibi iki takrir vardır. Bunlar Mebus arkadaşlarımızdan yollar da eşkiya tarafından duçarı tecavüz olanlar hakkındadır. Sırasıyla arzedeceğim.

Bu arkadaşlarımızdan birisi İzmit Mebusu Sırrı Beydir. Sırrı Bey Tokat civarında eşkiya tarafından duçarı tecavüz olmuş ve iki saat kadar eşkiya elinde kalmıştır. Bilâhare kurtarılmıştır ve kaybettiği eşyanın kısmı mühimmi de istirdat olunmuştur. Neticei tahkikatta Tokat eşrafından Ziya Beyin çiftliğindeki ortaklıları olduğu anlaşılmış ve Ziya Bey tarafından bu failler Hükûmete teslim edilmek üzere bulunulmuştur. Yine aldığımız bir telgrafta Ergani Mebusu Gani Bey ... civarında duçarı tecavüz olmuş ve eşyası soyulmuştur. Derhal eşkiyanın arkasından müfrezeler sevk edilmiştir. Bunlardan başkâ Yozgat Mebusu Rıza Bey vardır. Sonra Şevket Bey de vardır. Bu iki arkadaş eşkiya tarafından esir edilmiş, fakat akabinde takip müfrezeleri yetişip tahlis etmişlerdir. Şimdi kendileri Maden'de bulunuyorlar. Bu arkadaşlar hakkındaki vukuat da bundan ibarettir. Takrirden arkadaşların parasız olduğundan bahsediliyor. Bu tabii

Meclise aittir. Buradan para gönderilir, ellerine varır tabii. Yalnız takibat neden müsmir ve kavî olamıyor? Bunun esbabını arzedeceğim. Bu bapta size biraz tafsilat vereceğim.

Malûmu âlileri memleketin bazı yerlerinde şakavet var. Asıl şekavet merkeziz Yozgat, Çorum, Tokat, Zile ve havalisidir. Asıl belli başlı şekavet oralarda oluyor. Bu şekavet nasıl türemiştir? Malûmu âliniz bundan evvel Yozgat isyanı meselesi çıkmıştı. O vaka bir müddet sonra itfa edilmiş ve bastırılmıştı. 6 Eylül tarihinde Yozgat ve havalisinde ikinci bir isyan emaresi görüldü. Yapılan takibat neticesinde isyan şeklini kaybetti. Şekavet halini aldı. İsyarla şekavet arasında şu fark görülüyor. İsyar olduğu zaman telgraf hututunu kesiyorlar, mutasarrıfı kovuyorlar, kaymakamı tutuyorlar. Bu şekilde olmadı... Köylerin arasındaki yollara taarruz şeklini aldı ki bizim bildiğimiz eski şekilde kuttarı tarıklıktır. Son zamanlarda bu vukuat tekessür edince daha ziyade nazarı dikkati calib bir hal şeklini aldı. Mamafih oradaki isyan şeklinde hiçbir şey zayı olmadı. Şimdiye kadar 6 Eylül'den beri olan vukuat Yozgat, Tokat, Çorum, Amasya livaları dahilinde vukubuluyor. Bunlardan Kara Mustafa, Vanlı Durak, Çerkez Hasan, Hacı Küçükkağa, Deli Küçükkağa namında bir kaç çete icrayı faaliyet ve şekavet ediyorlar. Kuvvetleri 20, 30, 40, 50 bazen 100 oluyor. Bunlar bir kaç defa da birleşip 250 - 500 kişi olabiliyorlar. Fakat son zamanlarda bunların büyük kuvvetlerle icrayı faaliyet ettikleri görülmemiştir. Müteferrik, küçük şekavet şeklindedir. Bilhassa takibat müfrezelerinin sıkıştırdığı noktalarda çeteler hiç büyüyemiyor. Küçük küçük kalıyorlar. Halil Babada

ve civarında bazı köylerde şekavette bulundular. Yüz almış kişilik Kuvayı Milliye ile yaptıkları müsademe burada mağlup oldular. İlk büyük yaptıkları bu ve otuz nefer esir almışlardır. Son jandarma yüzbaşısı Vasfi Efendi isminde birisi ile maiyetindeki müfreze ile yapılan bir müsademeye Zilenin Deve-cidağı, haymenişin kürtler, o civardaki kura ahalişi yardım etmişlerdir. Görüyorsunuz ki bu ilk başlangıç zamanıdır. Görüyorsunuz ki bu şekavetten ziyade isyan şekline benziyor. Bundan sonra da Aynecioğlu çetesi Zile müfrezesiyle müsademe etmişlerdir. Köhne nahiyesi içerisine yapılp bir tahsildarın mallarını gasp ve bir maliye tahsildarını esir etmişlerdir. Aynecioğulları ve Kadıbey nahiyesi merkezini basmışlar, üç jandarmayı esir etmişler, silah ve atlarını almışlardır. Delihacı çeteleri Yozgat ve Akdağmadeni telgraf telerini bir defaya mahsus olarak tahrip etmişlerdir. Hayri Çavuş çetesi yine (Bahaeddin) Köhne karyesini basmışlar, orada da yine tahribatta bulunmuşlar. Sonra Akdağmadeni telgrafı ikinci defa olarak tahrip edildi. Fakat bu tahribat pek kısa oluyor. Aynecioğlu çetesi Zilenin Kazankaya karyesine taarruz etmiş ve orada Akdağmadeni kaymakamı ile Yozgat Mebusu Rıza Beyi kaçırmışlardır. Demin söylediğim gibi, hemen takibata başlanmıştır ve çeteciler iki maktul bırakarak kaçmış, bir çok avanesi perişan edilmiştir. Mütemediyen takibata devam olunuyor. Eşkiya tarafından tahrip edilen Akdağ - Yozgat telgraf hattı derhal tamir olunmuştur. Yine firarilerden mürekkep bir çete seyyar müfreze tarafından basılmış, iki şaki ve hayvan elde edilmiştir. Küçükağa çetesi Boğazlıyan müfrezesiyle bir daha çarpışmış, perişan bir halde kaçmıştır. Yalnız şakilerden Hacı esir edilmiştir. Hayri Çavuş çetesinden Kadir Çavuş isminde imiş bu adamın ifadesine nazaran bu çete takibati gayet kuvvetli görüyormuş ve Adapazarı cihetine savuşmaya teşebbüs etmiştir. Bu çete esasen oralardan firar etmiş olanlardan olmak ihtimali vardır ve tekrar Adapazarına savuşmak için imkân arıyorlar. Şimdi efendim bütün bu Yozgattaki vukuat bu şekilde devam ediyor. Sonra Amasya, Tokat ve Çorum'dakiler var. Bu havalide dahi üç gün sonra başlıyor. Burada şekavetin bir şekli hususîsi var. Eşkiya arasında Gürcü, Çerkez ve Rumların da bulunmasıdır. Gürcü, Çerkez, Rumlar iştirak etmişlerdir. Her yerde Rumlar iştirak etmedi. Fakat bazı yerlerde iştirak etmişlerdir. Bunlar da 150, 200 kişi tahmin olunuyorlardı. Bunları söylemekten maksadım bunlar arasında bir münasebet olmadığını söylemektir, Tokat ve Amasya çeteleri arasında, yalnız bir defa bir muna-

sebet keşfedildi. O da Reis Hasan çetesinin Tokat ve Amasya tarafında tecavüzü ilk başladığı zaman Amasyanın Çengel karakolunu basmışlar, orada üç jandarmanın silah ve cephanesini almışlardır.

MUSTAFA B. (Tokat) — Elli yedi araba aldılar.

Dr. ADNAN B. (Devamla) — Söyleyeceğim. Arabacılara hücum etmişler, arabacılardan elli üç hayvan almışlardır. İki erkek ve bir kadın öldürmüşler. Sonra Karşınar ve İğde jandarma karakollarını tekrar basmışlar ve jandarmaların silahlarını almışlardır. Bundan sonra Mumcu İhsan ve Postacı Nâzım birleşiyorlar Yenihan vakasından beri şekavette bulunuyorlar. Mevcutları 250'ye baliğ oluyor. Demin arzettığım veçhile... Söz verilmiş Çerkez Arslan Kerasi diye birisi de vardır. Sonra Garp cephesine gitmek üzere iltihak etmiş. Fakat şayanı teşekkür bir şey var... Bu adamlar İslâm ve Rum köylerine kendilerine iltihak etmeleri için çok müracaat etmişler, fakat bir çok köylerden cevabı ret almışlardır. Çorum'un iki saat mesafesinde tekrar bir çete zuhur etmiştir. Arabacılara tecavüz ederek hayvan almışlardır. Sonra Aynecioğullarından Âsım Zile eşrafından on nüfusu dağa kaldırmış, Aynecioğlu avdet etmesin diye ailesini tevkif etmişler. Tevkif edilince, onlar da, bilmükâbele eşraftan ve bazı memurin ailelerinden on nüfusu dağa kaldırmıştır. Bunlar hakkında da takibat devam ediyor. Bir jandarma yaralanmış ve bir jandarmanın silahı alınmıştır.

Şimdi efendim bunlardan maada, bu hulâsadan sonra sıra Akdağmadenine geldi. Orada müsademe oldu, kasabaya giremedi. Girmek niyetiyle geldi, fakat giremedi. Oradaki Kuvayı Milliye ile bir müsademe oldu ve şimdi Deli Hacı çetesi perişan oldu ve Deli Hacı maktul oldu. Çete dağıldı. Ortadan kalkmış gibidir. Son günlerde Yozgat'la Maden arasındaki telgraf hatları bazı çeteler tarafından tahrib edilmiş ise de evvelki gün yine tamir edildi.

Maruzatımdan anlaşılacağı üzere, buralarda mürur ve ubûr münkati değilse de müşkül bir haldedir. Bu mühim bir vaziyettir. Buna karşı Hükûmetin bir şey yapmadığını söylemek doğru olamaz. Merkezi Yozgat olmak üzere İbrahim Bey kumandasındaki ikinci kuvvei seyyare buralarda takibatta bulunuyor. Sonra diğer taraftan Amasya, Tokat ve Zile taraflarında da üçüncü bir kuvvet bunların tedibi ile meşgul oluyor. Binaenaleyh heyeti umumiyesi itibariyle takibat şiddetle devam etmiyor değildir, temin ederim ki devam ediyor. Oralari bilenler de anlatıyorlar ki arazinin eşkiyanın harekât ve faaliyetine fevkalâde müsaadesi vardır, gayet vasidir.

Ondan sonra buradaki eşkiya maharet kesbetti-ler. Eşkiyalık Beyefendi arkadaşımızın buyurduğu gi-bi bir sanattır. İlk zamanki gibi değil, şimdi daha mahir oldular. Onun için pek kuvvetli takibat yap-ılmak iktiza ediyor. Binaenaleyh biz de son zamanda yeniden bir mürettep alay teşkil ediyoruz. Merkezi Yozgattadır, Yozgatın jandarma alayına ilâveten. Sırf eşkiya takibine memur olacaktır. Kariben Yozgat ve havalisinde icrayı tedibata başlayacaktır. Bunlardan başka Dersim civarından bir çete geldi. Jandarmaya tecavüz etti. Eşkiya firar etti. Sonra Erzurum kıta-atından on üç Konyalı nefer firar ederek Suşehri ile Zara arasında Rumlar tarafından pusuya düşürül-müş bir kaçı maktul düşmüştür. Bu Rum çetesinin de takibi için mühimce bir kuvvet gönderilmiştir. Bunlar hakkında daha malûmat almadım. Aldığımda arzederim. Sonra Kângırı dahilinde İğri Ahmed de-nilen bir çete vardı, sekiz ilâ on beş atlıdır. Son za-manlarda Safranbolu tarafına geçti, memurlar yazıp anlatıyorlar ki, istiman etmiş. Fakat inanamıyoruz. Bu istimanı tehir ediyoruz, takibata germi verilme-sine emir verilmiştir.

Bunlardan maada son şey olmak üzere Balâ civa-rında da Konya'dan firar edenlerden bir çete görüldü. Balâ hududundan Kırşehir hududuna geçtiler. İkizler köyünü bastılar. Jandarmalarla müsademe et-tiler. Fakat jandarmalar onlara nisbeten az olduğun-dan tenkil edemediler. Onun üzerine buradan derhal miktarı kâfi bir kuvvet gönderilmiştir... Karan ha-nından gelen çete tarafından soyulmuştur. Kuvvetleri-mizden iki gündür hiç ses çıkmadı. Zannedirim ki müfrezelerimiz takibetmektedir. Kariben tenkil edile-ceklerdir. Şevket Bey Dersimdeki Erzincandan gelen çete tarafından soyulmuştur.

BİR MEBUS — Eşyasını filan istirdat ettiler mi?

Dr. ADNAN B. (Devamla) — Kısmen istirdat et-tiler. Fakat Şevket Beyin vakasma dair tafsilât aldım. Mamafih tekrar sual ve arzı malumat ederim. Bu çe-te tarafından duçarı tecavüz olmuşlardır.

MUSTAFA B. (Tokat) — Nihat Paşa soyulmuş-tu.

Dr. ADNAN B. (Devamla) — Müsaade ederseniz başka gün gelir cevap veririm.

Efendim şimdi yapılan bütün şekavetin hulâsası budur. Yapılan tedbiri de söyledim. Kâfi gelmeyen tedbiri de ikmâl edeceğim. Belki de ikmâl etmek üzereyiz. Bunun için de yakında bir kanun teklif ediyoruz. O kanun kabul buyurulursa temini asayiş mümkün olur.

BİR MEBUS — Oradan hükümet memurları de-ğil bir çok defalar insanlar geçemez imiş.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgat) — Bizim söz söylemeye, sual sahiplerinin söz söylemeye salâhiyeti yok mu Reis Bey?..

MEHMET ŞÜKRÜ B. (Karahisarı Sahip) — Ve-rilen izahatta icrayı şekavet edenlerin takibolunmak-ta olduğunu ve kısmen derdest edildiğini, kısmen de takibatta bulunulduğunu Vekil Beyefendi ifade bu-yurdular. Bu şekavetin itfası ve tenkili için de te-dabir olmak üzere yeni bir alay teşkil edeceklerini beyan buyurdular. Sual takririmde şekavetin esbabı da vardı zannedirim. Bu şekavet neden ileri geliyor, bunu tevlideden esbap nedir? Elbette maraz teşhis edilmek için esbabı bilinmek lâzım gelir. Acaba şe-kaveti doğrudan esbap ve avamil hakkında dairei âj-desi ne fikirdedir? Usatın, eşkiyanın bir kısmı Yoz-gat isyanına iştirâk etmiş. İsyanın bastırılmasından sonra bunların bakiyetüssüyufu kemafissabık fırsat buldukça, hatta şayanı ehemmiyet bir surette ki ben-deniz bunu istiskâr etmiyorum, bazen beş yüz bile olduklarını Vekil Beyefendi ifade ettiler. Bu hemen ihmâl edilemeyecek bir kuvvettir. Bizi yeni bir isyan karşısında da bulundurabilir. Şu halde öyle zannediyorum ki bu ihmâl edilmeyecek bir meseledir. Böyle teşkil edilecek alay vesaire ile tenkil edilemez. Bun-ları elimizde mevcut ve teşkil etmiş olduğumuz sey-yar jandarma ile şiddetle takip etmek ve bu isyan-ları veyahut isyan şeklindeki şekavetleri serian iza-le etmek lâzımdır. İsyandar şekaveti takip ediyor. Muhitte istidat hâsıl olunca birdenbire bir yangın çı-kıyor ve biz de o yangın karşısında kalıyoruz. Onun içindir ki ufak tefek şekavetlerle beraber zaman za-man tevessü eden şekavet dairesini mahvetmek ve memleketimizi şekavetten daha esash bir surette kur-tarmak için esash tedabir ihzar etmek lâzımdır. Bu-nun içindir ki dairei aidesi ciddi ve biraz da içtimai mesail le beraber, içtimaiyatı da tetkik ederek ona göre tedabir ittihaz etmek ve esash teşkilât yapmak lâzım gelir.

Dr. ADNAN B. (Dahiliye Vekili) (İstanbul) — Efendim cevap vermeye başladığım vakit arz etmiş olduğum üzere şekavette esbabı asli isyandır. İsyanın esbabını da Heyeti Âliyenize izah etmeye lüzum görmüyorum. İstanbul'dan düşmandan, Rumlardan, Ermenilerden bir çok yerlerden para alıyorlar. Bu Hükümete karşı isyan ediyorlar, şekavet ediyorlar. Şekavet de bir şekaveti siyasiyedir. Bir arkadaşımızın buyurduğu gibi şekavet de bir sanattır. Memlekette bundan istifade ediyorlar. Çapulçuluk ediyorlar.

Sonra ikinci mühim bir nokta var, asker firarı meselesi. Asker firarileri firar edince bir çok köylere iltica edemiyor. İlticagâh olarak eşkiya çetelerini buluyorlar. Çeteler bunların karınlarını doyuruyorlar, giydireyorlar, bir çok kerre para da veriyorlar. Demin arzettim, tekrar arzederim ki bu şekavetin tenkili için yalnız Dahiliye meşgul değildir. Erkânı Harbiye Umumiye de bununla meşguldür. Azamî kuvvetlerimizle bunu teskin etmek için uğraşyoruz. Diğer bir alay daha tertip edilirse bunun önüne geçileceği katiyyen memuldu.

İçtimaî sebeplere gelince; içtimaî çare propaganda yapılırsa, millete öğretilirse, iyice anlatılırsa, firarın önü alınır bu şeylerin hiçbirisi olmayacaktır. Mesele bundan ibarettir. Bendeniz böyle zannediyorum. En müessir çarelere müracaat etmek lüzumuna He-

yeti Vekilenin tamamen kani olduğuna inanmanızı rica ederiz. Azamî uğraşılıyor. Mümkün olan şeyden fazla yapıyoruz.

MUSTAFA B. (Dersim) — Bendeniz iki sual soracağım.

Adnan Beyefendi Dersim'den Karan Hanına gelen çeteyi kapalı olarak geçti. Malûmu âliniz on gün evvel Şevket Bey bana bir telgraf veriyor. Diyor ki, Ovakikten gelen eşkiya beni soydu ve arkadaşlarımı da katlettiler. Bu çete Şevket Beyi soyan çete midir, yoksa başka mıdır?

REİS — Sual meselesi bitmiştir. Tahrir sual şeklinde kabul edilmiştir.

Cumartesi günü içtima etmek üzere celse tatil edildi.

